

Prof. Dr. Besenyei Lajos

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mielőtt rátérnék néhai Menyhárt rektor úr tudományos pályájának, illetve máig figyelembe veendő tudományos eredményeinek, illetve nézeteinek a vázlatos elemzésére, legyen szabad a rendezvényel kapcsolatosan magánvéleménynek hangot adni.

1. Igen örvedetesnek tartom, hogy a Kar vezetője felvállalta a jelen rendezvényt. Azért tartom örvedetesnek, mert régóta hangoztatott elvem, hogy a múltat meg kell ismerni, meg kell ismertetni egyrészt azon személyiségek emlékének a tisztelet okán is, akik a jelenlegi Kar jogelődjénél megalapozták a jelenlegi Kar tekintélyét. Átnéztem az egyetemi almanach Karra vonatkozó adatait és annak ellenére, hogy Karunknak a haza jogászképzésben az elmúlt több mint félévszázados történetében kiemelkedő szerepe volt, roppant kevés olyan professzor működött a Karon, akik a tudományos élet csúcsát jelképező akadémiai tagságig eljutottak. Menyhárt professzor úr e kevesek közé tartozott.

2. Amikor a jelen előadásra készültem, felkerestem az Egyetemi Könyvtárt, hogy Menyhárt professzor úr munkáit áttekintsem. Az igazat megvallva meglepően kevés munkáját volt szerencsém megtalálni. Ez indította el bennem, azt a gondolatsort, hogy az Egyetem (kifejezetten az Egyetem elnevezést használtam) kellő módon gondoskodik, tud-e gondoskodni azon tudósok emlékének és tudományos eredményeinek közkincsé válásáról, akik az egyetem jó hírnevét az elmúlt - majd egy évszázada során - fényezték.

3. Úgy gondolom, hogy nem csak az ötvenes évek igazságtalanságáért kellett, kell az érintetteket rehabilitálni, hanem azon tudósok szellemi hagyatékát is rehabilitálni kell, akiket az ötvenes években különböző, de eredményeiben azonos módon nemes egyszerűséggel elhallgatattak. Jómagam Menyhárt professzor úr halálát követő másfél évtized múltán lettem a Kar hallgatója, de egyetlen-egy alkalommal sem volt előadó, aki akár csak a nevét is megemlítette volna. Sajnos ebbe a sorba még többen is bele tartoznak. Mondhatnám Kelemen László professzor urat, vagy Dezső Gyula professzor urat, akik Menyhárt professzor ur feltehető tanítványai voltak, de sok területen a mai magyar jogban is alkalmazható megoldásokat vettek fel.

Elnézést kérek, ezért a bevezetőért, de úgy gondoltam, hogy egy ilyen, mint a mai nap alkalmas arra, hogy ezeket a gondolatokat, másokkal is megosszam.

Az általam hozzáférhetővé vált munkák áttekintése során az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy Menyhárt professzor úr:

a) széleskörű római jogi ismeretekkel rendelkezett, a római jogi megoldásokat kellő kritikával kezelte, elzárkózott a római jogi megoldásnak egy-az egyben történő átvételétől. A római jogi eredeti latin idézetei egyben a latin nyelv magas fokú ismeretéről is meggyőződött,

b) tudományos tevékenysége a magánjog szinte minden részére kiterjedt. Munkássága során elsősorban az Általános polgári Törvénykönyv Tervezetével kapcsolatos tanulmányait emelném ki, amelyre még a részletekben röviden szeretnék kitérni.

Tanulmányt publikált öröklési jogból, az értékpapírokról, az ajándékozásról, családi jogról.

c) egyetemi tankönyvet írt a Polgári perjogról

d) egyetemi oktatói felfogásáról leginkább az ő előadásai alapján két jogszigorló által készített jegyzetből lehet következtetéseket levonni. Ez a műfaj a későbbiekben is elismert volt. Mái napig is jelentős forrásanyagot tartalmaz Asztalos László későbbi professzornak Nizsalovszky Endre professzor előadása alapján készített és kiadott jegyzete.

Menyhárt professzor úr által tartott előadások lejegyzése, természetesen nem tartalmazza az egész magánjog teljes kifejtését, de a magánjog oktatásában vallott felfogásának a kereteit jól meg lehet húzni. Az előadások pontos időpontja nem állapítható meg, de tartalmából arra lehet következtetni, hogy az 1920 évek legvégén illetve a 30-as évek legelején voltak, mert már a magánjogi törvényjavaslatról tesz több helyen említést, ami köztudottan 1928-ban volt.

A magam részéről egyik legnagyobb értékű munkájának a polgári jogi felelősségről írt, az akkori Jogtudományi Közlöny öt számában, folytatásban megjelent munkáját tartom. Ebben a cikk-sorozatban egyértelműen a polgári jogi felelősség objektív alapra helyezése mellett érvel. Az eléggé közismert, hogy a polgári jogi felelősség objektív alapra helyezését Marton Géza 1942 -ben kiadott Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból című munkájában követelte és fejtette ki erre vonatkozó nézeteit.

Ami a dolog pikantériája, hogy Marton ebben a munkájában nem hivatkozik Menyhárt professzornak a Jogtudományi Közlöny 1894, 1901 és 1915 években kiadott több számban megjelent publikációira. A kérdés számomra azért érdekes, mert több esetben is a Marton-féle okfejtés és a Menyhárt-féle indokolás tartalmában és érvrendszerében igen sok hasonlóságot mutat.

A mai felfogással teljesen egybehangzóan állapítja meg, hogy a polgári jogi - az ő szóhasználatában magánjogi - felelősség megállapítását és a kártérítés mértékét nem lehet és nem szabad a magatartás milyensége szerint differenciálni. A dolus vagy a culpa figyelembevétel nem magánjogi, hanem büntetőjogi felelősséget jelent. A magánjogban a kár megtérítésével a megsértett jogrend helyreáll.

Érdekes és figyelemre méltó a kár fogalmával kapcsolatos nézete. Álláspontja szerint a kár mindig differenciát jelent a vagyonban, ami azt jelenti, hogy a károsult vagyona kisebb lett valamilyen cselekmény következtében, mint amekkora lett volna, ha a károkozó az adott cselekményt nem tanúsítja. Igaz ugyan a kár részeként, csak a római jogban alkalmazott *damnum emergens* és *lucrum cessans* kifejezéseket használja, de az ő felfogásába nagyon simán beleillik, a mai irodalomban általánosan elfogadott harmadik kárfajta, az indokolt költség is.

Nézete szerint a károkozónak ezt a kárt, a vagyoni differenciát kell megtéríteni, függetlenül attól, hogy a magatartás milyenségét vizsgálunk.

Meggyőzően érvel atekintetben, hogy a középkorig a polgári jogi felelősség valóban objektív alapon állt és a későbbi jogfejlődés eredménye képen nyert megfogalmazást a szubjektív felelősség. Nézete szerint a magánjogi felelősségnek a szubjektív alapra történő átváltása azzal függött össze, hogy a középkorban a polgári jogi felelősséget, is

mint büntető szankciót vették figyelembe. Amikor a büntetőjogi felelősségét a fejlődés során tisztultabb lett, a vétkesség nélküli büntetőjog szankciót már nem lehetett alkalmazni. Ezzel együtt viszont a kártérítési felelősség is vétkességi alapra került. Abban az esetben - mondja Menyhárt, ha a kártérítésben - noha nem vitásan jogellenes cselekmény következménye - nem a károkozó büntetését látjuk, hanem a megzavart értékegyensúly helyreállítását, akkor a kártérítési kötelek általános jogalapjának a megfejtésére az objektív jogalapot találja. A kár mindig objektív és független a szubjektív cselekvésektől.

A tárgyi jog meghatározza azokat az érdekeket, amelyeket a jog elismer és véd.

1901. évi Jogtudományi Közlöny 10. számában megfogalmazza a felelősségre vonatkozó általános szabályokat, amelyeket javasol a tervezet szövegébe beiktatni. Ez a tervezet „kísértetiesen” hasonlít a jelenleg hatályos Ptk. vonatkozó részével, a 339-344.§-ig terjedő résszel.

Az általam áttekintett munkásságának másik nagy területe, amely monografikus formában is napvilágot látott, az az ajándékozási szerződéssel kapcsolatos.

Az 1945 előtti magyar magánjog szabályainak máig leghitelesebb tárháza a hatkötetes Magyar Magánjog nevet viselő és Szladits Károly által szerkesztett Kötelmi jog különös részében, amely 1941-42 ben jelent meg Ajándékozási szerződés, valamint az Ajándékozás hatálytalanításáról csődön kívül 1905-ben megjelent tanulmánya, amelynek előszavából tudjuk, hogy ebben a témakörben készítette el magántanári próba előadását a köteles rész védelme ajándékozás ellenében.

Az ajándékozási szerződés fogalmára adott megfogalmazása megegyezik a jelenleg hatályos megfogalmazással, amiből természetes az a következtetés, hogy a Ptk megalakításakor a kodifikátorok egyetértettek a mintegy húsz évvel, korábbi megfogalmazással. Különbséget tesz az ajándékozás, mint kötelelem és az ajándékozás, mint szerződés között, noha a kettő egymással szoros kapcsolatban van. Tulajdonképpen a Ptk-t megelőzően az ajándékozási szerződés reálszerződési mivoltával magyarázza a kettősséget. Az ajándékozási szerződés létrejöttével csak kötelmi követelése keletkezik a megajándékozottnak, ehhez még az ajándék tárgyának az átadása is szükséges, mert a tulajdonjogot a megajándékozott csak akkor szerzi meg.

Az ajándékozási szerződésről akkor beszélhetünk megfogalmazása szerint, ha valaki saját vagyona terhére, juttat másnak kötelezettség nélkül ingyenes vagyoni előnyt. és a másik azt, mint ingyenes elfogadja.

Figyelemre méltó és ma is megfontolandó az a nézete, hogy az ajándékozási szerződés a szerződés, mint kötelelem, az ajándékozási szerződés teljesítésével nem szűnik meg, mert a törvényben meghatározott esetekben az ajándékot vissza lehet követelni. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a vagyoni előnyt, amit a megajándékozott az ajándékozási szerződéssel megszerez, lehet tevőleges, de lehet nem leges is. Az előbbi, amikor a megajándékozott vagyona az ajándék tárgyával növekedik, a másik esetben, amikor nemleges pedig az az eset, amikor az ajándékozó a megajándékozott valamilyen kötelezettségét elengedi. Ebben az esetben a megajándékozott vagyona nem „kevesbedik”, még a kötelezettség teljesítése esetén a vagyon kevesbedése bekövetkezne. Ebbe a kategóriába sorolja a szerző azt az esetet is, amikor a jogosult a követelését elévülni hagyja. Ezt az

esetet Grosschmid bűvő színlelt ügyletnek tekinti.

Az ajándék visszakövetelésével kapcsolatban két érdekes és figyelemre méltó megállapítást tesz.

a) különbséget tesz az ajándék tárgya átadásának és a a visszakövetelése között, holott, mind a két esetben az ajándékozó ezt a jogát akkor gyakorolhatja, ha az ajándék teljesítése megélhetését veszélyezteti. A különbséget abban látja, hogy a szerződés teljesítésének a megtagadása az egész ajándéokra vonatkozhat, addig véleménye szerint a visszakövetelés csak olyan mértékig, amíg az a megélhetéséhez szükséges. A jelenlegi jogi megoldásunk az ajándék visszakövetelése esetében egységesnek tekinti az ajándékot és ismereteink szerint a bírói gyakorlat sem vizsgálja, hogy az ajándékozó megélhetéséhez milyen mértékű ajándék visszakövetelése nyújt fedezetet, noha kétségtelenül igaza van a szerzőnek abban, hogy az ilyen visszakövetelési jog, nem a megajándékozott magatartására vezethető vissza, a visszakövetelés indoka az ajándékozó körülményeiből fakad, tehát indokolt csak a szükséges mértékig azt engedni, gyakorolni. Végezetül az ajándékozással kapcsolatban, a mai joggyakorlatban is felvetődő problémára szeretnék röviden kitérni.

A tényállás a következő:

A szülő vásárol példának okáért egy lakást a gyerekének. A vételárat a szülő fizeti meg, de a szerződésben vevőként a gyerek neve szerepel. Magam részéről teljesen egyetértek a szerző azon álláspontjával, hogy ilyen esetben az ajándékozás tárgya nem a kérdéses ingatlan, a lakás, hanem az a pénzösszeg, amit a szülő az eladónak kifizetett. Ugyanakkor a jelenlegi bírói gyakorlat egyértelműen ági vagyonnak ismeri el az így szerzett lakást és a jelenlegi illetékkiszabási gyakorlat is a vagyonszerző, tehát a gyerek terhére állapítja meg az illetéket. Az illetékhivatal megkísérelt olyan gyakorlat kialakítását, hogy az ajándékba kapott pénz után szab ki, mint ingó dolog után illetéket.

A másik ehhez hasonló kérdés, amelynél feltehetően az illetékről szóló jogszabály szerzője olvasta Menyhárt professzor úr munkáját. Ő ugyanis az ajándékozási szerződés fajtái alatt felsorol egy olyan formát, amely ajándékozással vegyes adásvétel, vagyis amikor az átruházó a valóságos értéknél alacsonyabb értéket köt ki, mert valamilyen fel nem tárt okból meg akarja a vevőt ajándékozni. Ebben a körben a szerző szerint vegyes szerződés jött létre. Ezzel tökéletesen egyet lehet és kell érteni, mert dogmatikailag ez így igaz. A jelenlegi illetékkiszabási gyakorlat a közelmúltig az ilyen eseteket úgy kezelte, hogy a valóságos érték után szabta ki a visszterhes vagyónátruházási illetéket. A közelmúltban azonban az illetékekről szóló jogszabály módosításával a szerződésben szereplő érték feletti rész után ajándékozási illetéket szabnak ki, ami közismerten jóval magasabb, mint a visszterhes vagyónátruházási illeték.

E rövid áttekintésben csak két területet érintettem, amivel Menyhárt professzor úr foglalkozott és több esetben azt lehetet végső következtetésként megállapítani, hogy nyolcvan-kilencven évvel ezelőtti megállapításai a mai jogunkban is több esetben érvényesülnek, okfejtései időtállóak voltak.

Végezetül két körülményre szeretnék nagyon röviden utalni.

Menyhárt professzor úr munkái arról tanúskodnak, hogy a magánjogi dogmatikát kiválóan ismerte és alkalmazta. Megállapításait érthetően, logikusan vezette le, a kodifikáció

nyelvezetével, fogalomhasználatával kapcsolatos megállapításait a mai kodifikátorok többsége is hasznosíthatná.

Köszönöm, hogy mindezt elmondhattam és köszönöm megtisztelő figyelmüket.

1894-ben, huszonhat évesen az akkor folyó Polgári törvénykönyv kodifikációjával kapcsolatban, a jog és méltányosság kapcsolatáról a következőket írja.

„Nem árt pedig soha, ha a törvény ott, a hol lehet, kellőleg ügyet vet az emberi érzésekre is. Mert emberek számára íratik, a kik ha azt látják, hogy életviszonyaik kellőleg számba vétetnek és mérlegeltetnek általa, nagyobb tiszteletben tartják s jobban vérökbe veszik.”